

Характеристика елементів інфраструктури (частина 1)

Біржа – це постійно діюча організаційна форма оптового ринку цінностей.

Такими цінностями є:

- товари масового попиту, які мають стандартні споживчі якості;
- акції акціонерних товариств і банків;
- боргові грошові зобов'язання держави і облігації корпорацій, казначейські сертифікати;
- векселі (цінні папери, виписані під надані в кредит товари);
- фрахтові документи (страхові зобов'язання під товари, що перевозяться);
- валюта (іноземні банкноти або чеки на іноземні депозити);
- нерухоме майно;
- праця.

Біржа не є ринком реального товару, вона організовує обмін на основі документального відображення товарів і капіталів. За видом діяльності розрізняють біржі загальні та спеціалізовані. **Загальна біржа** – це біржа, на якій обертаються кілька видів цінностей (наприклад, товари і цінні папери). **Спеціалізована біржа** – це біржа, яка здійснює операції лише з одним видом цінностей.

Біржі є місцем, де відбуваються торговельні операції – укладаються відповідні угоди. Угоди купівлі-продажу укладають на біржі професійні посередники – агенти, брокери, дилери. Зі своїх членів біржі визначають головуєчого і клерків для проведення біржових сесій. Біржі здійснюють котирування цін, встановлюють стандарти на біржові товари, розробляють типові контракти, здійснюють розрахунки між продавцями і покупцями, інформаційну діяльність, надають своїм клієнтам страхові, арбітражні та інші послуги.

Товарна біржа – це комерційне підприємство, регулярно функціонуючий ринок однорідних товарів з певними характеристиками. Це організація підприємств торгівлі, збуту, обміну. Її мета – укладання відповідних угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозиції товарів, вивчення, впорядкування і полегшення товарообороту та обмінних операцій, представництво і захист інтересів членів біржі, вирішення спорів щодо операцій тощо. Свого часу значне місце у світовій торгівлі, особливо зерном, цукром тощо, займала, наприклад, Одеська біржа. Товарні біржі бувають публічні та приватні. На публічних біржах угоди можуть укладати як їх члени, так і підприємці, що не є їх членами. Діяльність цих бірж регулюється законами та урядовими актами.

Приватні біржі організовуються у формі акціонерних товариств та закритих корпорацій. Укладати угоди на таких біржах можуть лише акціонери. Члени біржі, як правило, не отримують дивідендів на вкладений

капітал. Їх прибуток утворюється за рахунок винагород, отриманих від клієнтів, тобто біржі виступають у ролі брокерів.

Товарна біржа у системі ринкової інфраструктури відіграє одну з провідних ролей. Це один з найважливіших і найперших елементів ринкового механізму. Вона є особливою формою торгівлі, якій властиві певні характеристики, а саме: масовість, стандартність, взаємозамінюваність і непередбачуваність цін. На самій біржі, як правило, товару немає. Він продається згідно з установленими стандартами і зразками, біржові контракти жорстко регламентують якість та строки поставок. Об'єктами міжнародної торгівлі сьогодні виступають близько 70 видів товарів, що становлять 30% міжнародного товарообороту.

За сферою діяльності та функціями біржі поділяються на **національні** та **міжнародні**. На біржах укладаються два основних види угод: операції з реальним товаром і на строкові (ф'ючерсні) операції. У першому випадку товар переходить від продавця до покупця, тобто це реальний товарообіг, для інших рух товару не є обов'язковим, оскільки при цьому продаються лише права на товар. Велику роль у розвитку біржової торгівлі відіграє біржова стандартизація, тобто розробка біржових стандартів, які значно відрізняються від існуючих державних стандартів.

Брокери – це особи, які купують та продають товари, грошові номінали або акції від імені інших осіб.

Брокерські фірми надають клієнтам і додаткові послуги, в тому числі й у вигляді кредитів, інформації про кон'юнктуру ринку, реклами тощо.

Біржа як комерційне підприємство забезпечує брокерів приміщенням, зв'язком, здійснює облік операцій, визначає біржові ціни (котирування), сприяє розрахункам, розробляє типові контракти, веде арбітражне розслідування та розглядає спори.

Економічна роль товарних бірж передусім полягає в тому, що вони сприяють встановленню ринкової рівноваги, відтворювальним процесам, ефективності економіки.

Протягом тривалого часу існування товарних бірж, вироблялися й апробувалися практикою принципи та правила функціонування суб'єктів ринкових відносин, викристалізовувалось біржове законодавство, правове забезпечення їх діяльності. Одним з перших сформувалися поняття так званих біржових товарів та біржового контракту. Останній є юридичним зобов'язанням поставити або прийняти товар на певних умовах. До нього належать угоди зі стандартними умовами: сума, кількість, дні та засоби поставки товарів, межі щоденних коливань цін.

В Україні функціонує низка бірж. Серед них – Українська універсальна товарна біржа, Українська універсальна агропромислова біржа, Українська фондова біржа та ін. Найпоширенішими є товарні біржі.

Фондова біржа – це організована система купівлі-продажу цінних паперів. Із середньої ціни операцій тут формується курс акцій, біржа фіксує стан фінансів окремих підприємств, акціонерних товариств і народного господарства в цілому. На основі біржової інформації формують свою

господарську та фінансову стратегію уряди, керівники акціонерних товариств і підприємств, а також населення. Фондова біржа разом із акціонерними товариствами сприяє об'єднанню коштів як приватних виробників, так і роздрібнених вільних коштів населення, мобілізації грошових нагромаджень, створенню обсягів капіталу, потрібних для організації або розширення виробництва. Головна функція біржі – бути вторинним ринком цінних паперів, тобто сприяти їх переходу з одних рук до інших. Саме біржа, як вторинний ринок, концентруючи попит і пропозицію в цінних паперах, надає акціям властивість ліквідності.

Торговий дім – це спеціалізована фірма, яка торгує одним товаром або групою однорідних товарів за дорученням клієнтів чи власним коштом. Це торговельні фірми, що закупають товари у виробників або оптовиків своєї країни і перепродають за кордон, або закупають товари за кордоном і перепродають місцевим оптовим та роздрібним торговцям і споживачам у промисловості та інших галузях господарства.

Торгові дома здійснюють операції за свій рахунок, але можуть виконувати функції комісiонера як для вітчизняних, так і зарубіжних підприємців, торговельних організацій та окремих осіб. Вони є відмінними від товарної біржі тим, що на біржі торгують самі учасники або за їх дорученням брокери, а в торговому домі – сама фірма. Для виконання своїх функцій торгові дома мають мережу магазинів, складські приміщення, транспортні засоби, засоби зв'язку та інформаційні центри. Торгові дома існують у формі акціонерних товариств, засновниками яких є промислові підприємства, банки, науково-дослідні установи та ін.

Сфера діяльності торгового дому є досить широкою: операції з внутрішньої оптової та роздрібної торгівлі; експортно-імпортні та інші зовнішньоекономічні операції; виробництво продукції; надання замовникам різноманітних супутніх послуг (комерційно-посередницьких, інженерно-консультаційних, транспортно-експедиторських, фрахтових, страхових та ін.). В Україні торгові дома виникли на базі товарних бірж після прийняття Закону „*Про товарну біржу*”, згідно з яким біржам було заборонено здійснення посередницької діяльності, а більшість перших бірж були зорієнтовані саме на це. Щоб не порушувати закону, деякі з них змінили свій статус на торговий дім.

Торгово-промислова палата – це комерційна організація, головним завданням якої є сприяння розвитку економічних і торговельних зв'язків із зарубіжними країнами та партнерами. Вона є юридичною особою, яка діє на принципах повного комерційного розрахунку та самофінансування. Торгово-промислові палати надають цільові інформаційні послуги.

Аукціон – це різновид періодичних відкритих публічних торгів, на яких відбувається продаж товарів, що вирізняються індивідуальними властивостями і не є взаємозамінними: твори мистецтва, антикваріат, хутро та ін.

Існує два способи проведення аукціонів: 1) аукціон на підвищення цін; 2) аукціон на зниження цін (голландський аукціон). На першому товар

купує той, хто дає найвищу ціну. На другому спочатку встановлюється штучно завищена ціна, яка поступово знижується. Купує товар той, хто перший зупинить зниження ціни. Розрізняють аукціони примусові та добровільні. **Примусові аукціони** проводять за рішенням суду для стягнення боргів з неплатників, а також державні та приватні організації для реалізації конфіскованих вантажів, заставленого і не викупленого в установлений термін майна, прострочених та неоплачених товарів. **Добровільні** організовують з ініціативи власників товарів або майна, що продаються з метою найвигіднішої їх реалізації.

Аукціони проводять спеціальні фірми, які працюють головним чином на комісійних засадах, а також брокерські фірми та асоціації.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
5. Яковенко Р. В. Державне регулювання економіки : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 40 с. : іл.

Р. В. ЯКОВЕНКО,
к.е.н., доцент